

J. GELAŽEVIČIAUS KNYGŲ KOLEKCIJA
VILNIAUS UNIVERSITETO MOKSLINĖJE BIBLIOTEKOJE

ANTANAS STRAVINSKAS

Ilgamžė Vilniaus universiteto Mokslinės bibliotekos istorija rodo, kad jos fondus laikas nuo laiko papildydavo universiteto profesorių ir jo auklėtinių knygų bei rankraščių rinkiniai¹. Kartais biblioteka juos nupirkdavo. Tačiau dažniausiai tai būdavo dovanos. Ši garbinga tradicija tęsiama ir dabar, tarybinės santvarkos metais. Daug vertingų dovanų universiteto biblioteka gavo, švėsdama savo 400 metų jubiliejų.

Kaip tik šios reikšmingos sukakties proga universiteto Mokslinei bibliotekai nemokamai perdavė savo asmeninę biblioteką, toliau vadinamą knygų

kolekcija, universiteto auklėtinis Jonas Gelaževičius². Apie minimą kolekciją trumpai buvo rašyta respublikinėje spaudoje³ ir universiteto daugiatiiražiniame laikraštyje⁴. Apie ją užsiminta Z. Bezekavičienės knygelėje „Namų biblioteka“ ir sąjunginiame žurnale «В мире книг»⁵.

Šio straipsnio tikslas kiek plačiau papasakoti visuomenei apie kolekcijos sudarytojo J. Gelaževičiaus gyvenimą, supažindinti su kolekcijos rinkimo tikslais ir kryptimis, komplektavimo šaltiniais ir atskleisti bendrais bruožais kolekcijos turinį, aptarti jos saugojimo bei naudojimosi ją pobūdį.

J. Gelaževičiaus biografija

Gelaževičius Jonas, Jono, gimė 1921. XI.16 d.* Utenos apskr. Užpalių valsč. Baltakarčių k. pedagogo ir drauge valsčiačio šeimoje.

Anksti mirė tėvas. Motina, dirbdama namų ruošos darbus, dažnai leisdavo vaikams (Jonui ir Genovaitei)

žaisti tėvo knygomis... Šitaip sunyko beveik visas tėvo palikimas.

Be kitų mokyklų J. Gelaževičius lankė ir Kupiškio gimnaziją. Čia dirbo geri pedagogai, kurie sugebėjo iškiepyti pagarbą knygoms ir išmokė vertinti jas.

¹ *Vladimirovas L.* 400 metų kultūros, švietimo ir mokslo tarnyboje. Kn.: Kultūrų kryžkelėje. V., „Mintis“, 1970, p. 20, 21, 33, 34, 48; *Chomskis V.* Vilniaus universiteto kartografiniai rinkiniai, ten pat, p. 90; *Petrauskienė I.* Rankraštynas, ten pat, p. 114, 115, 116 ir kt. Be to, pastaraisiais metais bibliotekos fondai papildė prof. Dz. Budri prof. J. Lebedžio ir kitų universiteto dėstytojų knygų bei rankraščių rinkiniais.

² Žr. 1970.XII.17 d. Knygų dovanavimo akta, saugomą bibliotekos Komplektavimo skyriuje.

³ *Jukniėnė J.* Dovana bibliotekai.— „Tiesa“, 1971.IX.9, Nr. 208 (8693); *Stravinskas A.* Vertinga dovana universiteto bibliotekai.— „Pergalė“, 1972, Nr. 1, p. 181.

⁴ *Ašeikis V.* Padovanotos vertybės.— „Tarybinis studentas“, 1973.XII.14, Nr. 37 (857).

⁵ *Bezekavičienė Z.* Namų biblioteka. V., „Mintis“, 1974, p. 4; *Казанков Б., Петрицкий В.* Библиофил рассказывает о себе. Социологические заметки.— «В мире книг», 1973, № 10, с. 80.

* Kolekcijos dovanojimo akte, kuris saugomas bibliotekos Komplektavimo skyriuje, klaidingai nurodyta J. Gelaževičiaus gimimo data (1921.IX.6).

Būdamas 16—17 metų amžiaus ir besimokydamas V—VI gimnazijos klasėse, J. Gelaževičius daug skaitė. Ypač jis domėjosi literatūra įvairiais auklėjimo klausimais. Jau tuomet, be to kas užduota, jis bandė papildomai mokytis vokiečių, prancūzų ir lotynų kalbų. Nuo tada J. Gelaževičius ir pradėjo suprasti tikrąją knygos vertę.

1940 m. jis įstojo į Vilniaus vidurinę miškų mokyklą, kurią baigė po dviejų metų. Šioje mokykloje jis žavėjosi ne tik dėstomais dalykais, bet ir dėstytojų išsilavinimu, jų erudicija. Itin giliai įstrigo atmintin bendrosios miškininkystės dėstytojo A. Končiaus paskaitos, kurių paruošimui jis panaudavo literatūrą įvairiomis kalbomis. Pats J. Gelaževičius nurodo, jog „žavėjimasis minėto ir kitų dėstytojų išsilavinimu, greitas pasirinktos specialybės pamėgimas, kalbų vilionė sukėlė didelį norą išmokti skaityti specialybės literatūrą svetimomis kalbomis“⁶. Toku būdu, kuklioje jo asmeninėje bibliotekoje atsirado pirmoji knyga svetimomis kalbomis: „Neudammer Förster-Lehrbuch“, Neudamm, Neumann, 1922. XXII, 950 p. su il. Tai buvo 1941 metais. Tais ir sekančiais metais jis įsigijo, apart lietuvių autorių (Žemaitės, S. Nėries, A. Miškinio ir kt.), ir rusų literatūros klasikų — L. Tolstojaus, I. Turgenovo ir kitų rašytojų knygas. Jau tada jis norėjo ne tik skaityti, bet ir turėti knygų⁷.

Vidurinę miškų mokyklą J. Gelaževičius baigė beveik absoliučiai labai gerai (išskyrus vieną trejetą) pažymiais⁸. Baigęs mokyklą, jis kurį laiką dirbo Lentupio, Svenčionių, Utenos ir Labanoro miškų urėdijų girininku⁹.

1945 m. J. Gelaževičius įstojo į Vilniaus universiteto Miškų ūkio fakultetą. Kartu jis nuo 1946 m. dirbo Vilniaus miškų technikuome (dabar Kauno A. Kvedaro miškų technikuomas) botanikos dėstytoju. Todėl sparčiai kaupėsi ne vien miškininkystės, bet ir botaninė bei kita pedagoginė literatūra. Daug specialybės literatūros prireikė rašant diplominį darbą: „Šiaurinio ažuolo auginimo perspektyvos Lietuvos TSR miškuose ir parkuose“, Vilnius, 1950*.

1950 m. J. Gelaževičius gavo miškų ūkio inžinieriaus diplomą¹⁰.

Įdomu paminėti, kad J. Gelaževičius, puoselėdamas universiteto atminimą ir norėdamas prisidėti prie jo aplinkos papuošimo, 1959 m. Sarbievijaus kieme pasodino raudonąjį (Šiaurės) ažuolą, kuris ir dabar tebeauga.

Už nuopelnus, ugdant jaunąją miškininkų kartą, 1960.VII.15 d. J. Gelaževičiui suteiktas LTSR nusipelnusio mokytojo garbės vardas.

Į Visasąjunginės botanikos draugijos Lietuvos Skyrių (Lietuvos botanikų draugiją) jis įstojo 1954.XI.15 d. Nuo 1964.IX.4 d. jis yra ir Lietuvos Gamtos apsaugos draugijos narys.

Kolekcijos komplektavimo tikslai ir kryptys

Universiteto bibliotekai dovanota knygų kolekcija buvo komplektuojama trisdešimt metų (1941—1970). Su-

prantama, jog per keletą dešimtmečių kolekcijos komplektavimo tikslai ir kryptys gerokai keitėsi.

⁶ VUB RS, f. 106, b. J. G. 18, l. 1 a.

⁷ VUB RS, f. 106, b. J. G. 18, l. 2.

⁸ Lietuvos Žemės ūkio akademijos archyvas, Vardyno Nr. 714, b. 2, eil. Nr. 7, l. 101.

⁹ Ten pat, l. 97 a.

¹⁰ Ten pat, l. 109.

* J. Gelaževičiaus diplomai iš darbas saugomas Lietuvos Žemės ūkio akademijos bibliotekoje.

Pradžioje nebuvo galvota apie jokią kolekciją. Paprasčiausiai norėta turėti šiek tiek savo specialybės (miškininkystės) literatūros, ypač svetimomis kalbomis (rusų, vokiečių ir kt.). Kaip jau minėta, kolekcijos sudarytojas domėjosi ir grožine literatūra, kuri tarnavo bendram išsilavinimui.

J. Gelaževičiaus teigimu, „sąmoningas knygų komplektavimas, turint aiškius tikslus, prasidėjo 1946 metais“¹¹. Tuomet jis buvo pakviestas dėstyti botaniką, o svarbiausia — studijavo miškininkystę universitete. Reikėjo nuolat gilinti specialybės ir pedagogines žinias. Todėl ir tikslas buvo aiškus — kaupti įvairius vadovėlius, mokomąją literatūrą, o drauge ir metodinę, didaktinę spaudą.

Rašant diplominį (1949—1950), o kiek vėliau (1952) pradėjus mokslinį-tiriamąjį darbą, atsirado reikmė ir tikslas kaupti mokslinę literatūrą įvairiais miškininkystės klausimais.

O susikaupus nemažai knygų kolekcijai ir padovanojus ją Vilniaus universiteto Mokslinei bibliotekai, kad „jos sienose besimokantis mokslo jaunimas“ galėtų ne vien lavintis, bet ir

toliau vystyti mokslą¹², 1971 m. atsirado naujas ir labiau apibrėžtas tikslas: surinkti kiek galima daugiau botaninės, zoologinės, miškininkystės bei biologinės literatūros lietuvių ir užsienio kalbomis¹³.

Atitinkamai keitėsi kolekcijos komplektavimo kryptys.

Pradiniu laikotarpiu (1941—1945) daugiausia buvo komplektuojama mokojoji ir iš dalies grožinė literatūra. O jau 1945—1946 m. nusistovėjo aiškesnės, ryškesnės kryptys — specialybės ir pedagoginės literatūros kaupimas. 1949 m. jos peraugo į mokslinės literatūros kaupimą ir galiausiai — nuo 1971 metų imta specializuotai komplektuoti kolekciją, nuolat papildant ją pirmiausia lietuviška (ne tik naujausia, bet ir senesne) botanine, zoologine literatūra ir įvairiais spaudiniais miškininkystės, gamtos apsaugos ir kitais klausimais. Imta rinkti prof. P. Matulionio — Lietuvos miškininkystės tėvo — spausdinti darbai ir rankraščiai, prof. K. Brundzos, prof. J. Dagio, prof. K. Grybausko, prof. T. Ivanausko, prof. S. Mastausko, prof. A. Minkevičiaus, prof. K. Snarskio ir kitų gamtininkų darbai.

Komplektavimo šaltiniai

Kolekcijos komplektavimo šaltiniai buvo ir tebėra labai įvairūs¹⁴. Pradžioje tai buvo paprasti knygynai ir Vilniaus bei Kauno, o neseniai ir Maskvos užsienio šalių literatūros knygynai. Pastarieji ir dabar pateikia daug naujos literatūros lenkų, vokiečių, anglų ir kitomis kalbomis.

Pradėjus komplektuoti mokslinio pobūdžio knygas, buvo krepiamasi į Vilniaus, Kauno, o kiek vėliau į Ry-

gos ir Maskvos antikvariatų. Iš čia gaunama retų vertingų spaudinių. Pastaraisiais metais J. Gelaževičius užmezgė ryšį su Lenkijos, Bulgarijos, Čekoslovakijos ir JAV knygų mylėtojais. Knygų siuntos iš užsienio ir dabar aplanko kolekcijos sudarytoją.

Nemažą vaidmenį, komplektuojant kolekciją, suvaidino A. Kvedaro miškų technikumо moksleiviai — J. Gelaževičiaus auklėtiniai, mokslo draugai

¹¹ VUB RS, f. 106, b. J. G. 18, l. 2.

¹² Žr. J. Gelaževičiaus įrašą universiteto bibliotekos svečių knygoje.

¹³ VUB RS, f. 106, b. J. G. 18, l. 2 a.

¹⁴ VUB RS, f. 106, b. J. G. 18, l. 3 a.

ir bičiuliai. Iš jų ypač reikėtų paminėti S. Matkevičių, V. Markevičių ir kt.

Kaip ir kiekvienoje knygų kolekcijoje, taip ir J. Gelaževičiaus, tam tikrą dalį užima dovanos. Dažniausiai tai autografuotos knygos, autoreferatai arba autografuoti atspaudai.

Dalis knygų buvo gauta iš buvusio M. Šlapelienės knygyno Vilniuje, t. y. iš asmeninio M. Šlapelienės knygų rinkinio.

Tokie tat kolekcijos komplektavimo šaltiniai.

Bendra kolekcijos charakteristika

Universiteto bibliotekai dovanotą J. Gelaževičiaus knygų ir periodikos kolekciją pradžioje sudarė 3576 vien. Tačiau ši kolekcija, kaip reta išimtis, yra nuolat papildoma naujais rinkiniais¹⁵. Išsamesniam šio proceso pavaizdavimui pateiksime keletą skaičių. Kolekciją sudaro:

	1971.IX.24	1974.IX.24
Knygos	2703	3533
Periodiniai ir tęstiniai leidiniai	873	1194
Rankraščiai	—	14
Zemėlapiai	—	4
Plakatai	—	39
Iš viso:	3576 vn.	4784 vn.

Per tris metus kolekcija pasipildė: 830 pavadinimų knygų ir kitais spaudiniais; daugiau kaip 300 periodikos ir tęstinių leidinių; 14 rankraščių; 4 žemėlapiams ir 39 plakatais. Šiuo metu (1974. IX. 24) kolekciją sudaro 4784 saugojimo vienetai. Tai yra viena didžiausių kolekcijų bibliotekoje. Pats kolekcijos sudarytojas J. Gelaževičius dar 1971. XI.3 d. specialioje anketoje, nusiųsioje žymaus tarybinio knygotyrininko ir bibliofilo P. N. Berkovo * literatūrinio palikimo komisijai, ją skirsto į 3 sky-

rius: A. Pagrindinė, B. Pagalbinė ir C. Kita literatūra¹⁶.

A. Pagrindinė literatūra:

a) botanika; b) zoologija; c) biologija; d) miškininkystė.

B. Pagalbinė literatūra:

a) geologija ir mineralogija; b) dirvožemio mokslas; c) meteorologija; d) geografija.

C. Kita literatūra:

a) marksistinė filosofija ir istorija, b) kalbotyra ir literatūra; c) tikslieji mokslai (chemija, fizika ir kt.); d) turistinė literatūra; e) pedagogika ir f) bibliotekininkystė.

Nors šitoks skirstymas neatitinka griežtai ir visuotinai priimtos klasifikacijos sistemos, tačiau šio straipsnio autorius, atsižvelgdamas į kolekcijos sudarymo specifiką, į jos pobūdį, mano, kad kolekcijos turinio atskleidimui jis bus pakankamai aiškus ir suprantamas. Tuo labiau, kad kolekcija kol kas turi tik alfabetinę kartoteką.

Kalbiniu požiūriu kolekciją galima skirstyti į tris pagrindines grupes: a) literatūra lietuvių kalba, b) rusų kalba ir c) įvairiomis užsienio kalbomis. Leidiniai lietuvių kalba sudaro apie 50%, rusų — 35—40% ir svetimomis kalbomis — apie 10—15%. Kolekcijoje-

¹⁵ Žr. Knygų pardavimo aktus, saugomus bibliotekos Komplektavimo skyriuje; VUB RS, f. 106, b. J. G. 18, l. 4 a.

¹⁶ VUB RS, f. 106, b. J. G. 18, l. 6, 6 a.

* Берков П. Н. О людях и книгах. Москва. Издательство «Книга», 1965. 144 с.; Русские книголюбцы. Очерки. Москва—Ленинград. Издательство «Советский писатель», 1967. 316 с.

je sukaupia literatūra 11 užsienio kalbų. Jų tarpe gausiausiai atstovaujama literatūra vokiečių ir lenkų kalbomis,

o po keliolika ar keletą spaudinių yra anglų, prancūzų, bulgarų, čekų, slovakų, latvių, estų ir kitomis kalbomis¹⁷.

A. Pagrindinė literatūra

Neatsitiktinai kolekcijos sudarytojas pagrindiniu jos skyriumi laiko literatūrą botanikos, zoologijos, biologijos ir miškininkystės klausimais. Pats būdamas miškininkas, botanikos dėstytojas, jis gerai pažįsta Lietuvos gamtą, miškus, nuolat gilinasi į augmenijos ir gyvūnijos pasaulį, ir todėl, savaime suprantama, šio pobūdžio literatūra jo kolekcijoje užima svarbiausią, pagrindinę vietą.

Kaip nurodo pats kolekcijos sudarytojas, jo botaninė literatūra, nors ir labai platus profilio, turi miškininkystės kryptį. Ji apima tiek teorinio, tiek ir taikomojo pobūdžio mokslus (augalų anatomiją, morfologiją, fiziologiją ir augalininkystę, sodininkystę bei kt.).

Kolekcijos sudarytojas teisėtai gali didžiulis tokiomis retais ir vertingais mūsų krašto augmenijos tyrinėjimo darbais:

Jundziūt S. Opisanie roslin litewskich wedz ugkladu Linneusza. Wilno, 1811. 350 p.; Jundziūt B. S. Początki botaniki. Wyd. 3-ie. Wilno, Zawadzki, 1829. 154 p. su il.; Jundziūt J. Opisanie roslin w Litwie, na Wolyniu, Podolu i Ukrainie dziko rosnących, iako i oswoionych. Podług wyd. 6-go układu roslin Linneusza. Wilno, Zawadzki, 1830. XII, 583 p.; Pabrėža A. Botanika arba taisyliu augminis. Shenandoah, 1900. 166 p. (Atsp. iš „Dirvos“ 1900; kartu įrišta * su: Matulionis P. Žolynas. V., 1906. 112 p.); Adomaitis J. Kaip gyvena augmenys. Pagal Lunkevičių ir kitus sutaisė Šernas. Chicaga, „Lietuva“, 1901. 129 p. su il.

Kolekcijoje yra daug įdomios literatūros sodininkystės, daržininkystės ir gėlininkystės klausimais. Keletą leidinių paminėsime:

Bulaviėnė D. ir kiti. Lietuvos pomologija ** V., „Mintis“, 1974. 184 p. su il.; Nacevičius S. Taikomoji fenologija. V., Valst. polit. ir moksl. lit. 1-kla, 1958. 230 p. su il.; Skeiviėnė O. Gėlių auginimas. V., Valst. polit. ir moksl. lit. 1-kla, 1955. 201 p. su il., rodykl. ir bibliogr.; Svetika P. Fenologija sode ir darže. V., „Periodika“, 111 p. su il.; Svetika P. ir Eidžiūnas J. Daržininkystė. V., Valst. polit. ir moksl. lit. 1-kla, 1961. 623 p. su il.; Иваненко Б. И. Фенология древесных и кустарниковых пород. М., Сельхозизд., 1962. 184 p. su bibliogr.; Корнеев И. Е. Культура оранжерейно-комнатных растений. М., Сельхозгиз, 1957. 558 p. su il. ir bibliogr.; Киселев Г. Е. Цветоводство. Изд. 2-ое переработ. и доп., М., Сельхозгиз, 1952. 974 p. su il. ir bibliogr.; Малько И. М. и др. Декоративное садоводство. М., М-во коммунального хоз-ва СССР, 1960. 215 p. su il. kiti.

Iš svarbesnių ir vertingesnių zoologijos mokslo ir populiarizacijos darbų kolekcijoje yra:

Gerutis J. (Balvočius J.). Zoologija skirta sodiečiams. T. 2. Paukščiai. Seinai, 1913. 471, IX p. su il.; Бобринский Н. А. Животный мир и природа СССР. М., Московское об-во испытателей природы. (сер. «Среди природы»). Вып. 9), 1949. 216 p. su bibliogr.; Frejlak S. ir Wernerowa J. 500 zagadek biologicznych. Warszawa, 1973. 248 p. Haber A. ir Nunberg M.

¹⁷ Žr. VUB Abėcėlinio katalogo skyrių Dovanotų knygų kolekcijos; VUB RS, f. 106, b. J. G. 18, l. 3, 3 a.

* Kolekcijoje yra gana daug knygų, įrištų su kitais spaudiiais.

** Kolekcijoje yra dar Estijos TSR ir Bulgarijos leidyklų išleisti tų šalių pomologijos darbai.

Zoologia dla lesników. Państwowe wydawnictwo rolnicze i lesne. Warszawa, 1956. X, 794 p. su il. ir bibliogr.; Luther D. Die ausgestorbenen Vögel der Welt. Wittenberg, Lutherstadt, Ziemsens, 1972. 208 p. su il. ir bibliogr. ir pagaliau didelio autorių kolektyvo paruoštas daugiatomis kapitalinis leidinys: Urania Tierreich. 1. Auflage in sechs Bänden (1. Wirbellöse Tiere, 2. Wirbellöse Tiere, 3. Insekten, 4. Fische, Lurche, Kriechtiere, 5. Vögel, 6. Säugetiere). Urania-Verlag Leipzig, Jena, Berlin. 1967.

Kolekcijoje gana daug literatūros įvairiais, ypač mičiurininės biologijos klausimais. Čia randame ne tik paties I. Mičiurino darbus (rusų kalba), bet ir daugelio kitų autorių veikalus, kuriuose nagrinėjamos mičiurininės biologijos problemos. Gerai atstovaujami darvinizmo pagrindai ir evoliucijos mokslas apskritai. Be Č. Darvino „Rūšių atsiradimo natūralios atrankos būdu“ (V., 1959) randame ir jo veikalą: „Gamtininko kelionė aplink pasaulį“ (V., 1963).

Kolekcijoje yra labai daug literatūros, išleistos tiek TSRS, tiek ir kitose šalyse, įvairiais miškininkystės klausimais. Savaime suprantama, čia galima paminėti tik vieną kitą leidinį:

Lietuvos TSR miškai. Ats. red. L. Kairiūkštis. V., Valst. polit. ir moksl. lit. 1-kla, 1962. 368 p. su il. ir žemėl.; Lietuvos TSR miškų ūkis. Ats.

Kolekcijos sudarytojas daug dėmesio skyrė pagalbinės literatūros komplektavimui. Jo kolekciijoje daug literatūros žemės raidos, geologijos, mineralogijos, dirvožemio ir kitais panašiais klausimais. Visa ši literatūra neatsiejamai yra susijusi su augmenijos biologinių ir fiziologinių sąlygų studijavimu ir pažinimu.

red. L. Kairiūkštis. V., „Mintis“, 1968. 220 p. su il. ir bibliogr.; Грузик Л. и др. Леса в ЧССР. Прага, 1960. 243 p. su il.; Маурин А. Хвойные эзоты Латвийской ССР. Рига. Изд-во АН Латвийской ССР, 1957, 121 p. su il.; Нестеров В. Г. Вопросы современного лесоводства. М., Сельхозгиз, 1961. 384 p. su il.; Zviedris A. ir Matuzanis J. Latvijas PSR meža tipi. Riga, 1960. 90 p. su il. (Irišta su J. Kundzins A. ir kt. Mūsu meži. Riga, 1958, 76 p.) ir kt.

Pažymėtina tai, kad kolekciijoje surinkti beveik visi akad. L. Kairiūkščio, M. Jankausko, B. Labanausko, M. Dajoto, V. Antanaičio ir kitų Lietuvos TSR miškų ūkio mokslinio tyrimo instituto bei Žemės ūkio akademijos mokslininkų miškininkų darbai.

Dar galima paminėti kol kas vienintelį respublikoje plačios apimties sumedėjusių augalų nomenklatūros sinonimikos veikalą — bibliografiją anglų kalba: Rehder A. Bibliography of cultivated trees and shrubs hardy in the cooler temperate regions of the northern hemisphere. (Cambridge) Arnold Arboretum of Harvard univ. 1949. XI, 825 p.

Apskritai literatūra miškininkystės tematika apima daugiau miškų ūkio tvarkymo, o ne miškų pramonės mokslus¹⁸.

Kolekcijoje yra botanikos ir kitų gamtos mokslų mokomosios (vadovėlių, programų) ir metodinės pedagoginės literatūros.

B. Pagalbinė literatūra

Čia pateiksime vieną kitą įdomesnį šiuo pžiūriu kolekcijos leidinį: Lunkevičius V. Žemės istorija. Kaip keičiasi žemės vaizdas. Perd. ir papild. 7-sis leid. K., Valst. enciklopedijų, žodynų ir mokslo lit. 1-kla, 1947. 86 p. su il. (serija „Pažinkime visatą“ Nr. 41; įrišta su: Subbotinas M. Žemės kilmė. K., 1948); Lietuvos TSR dirvožemiai. Red. kolegija: V. Ruokis ir kt. V., „Mintis“, 1965. 391 p. su il. ir bibliogr.;

¹⁸ VUB RS, f. 106, b. J. G. 18, l. 6 a.

Malachovas A. Įdomioji geologija. V., „Mintis“, 1974. 194 p. su il.; Ruokis V. Dirvožemio mokslas. V., Valst. polit. ir moksl. lit. 1-kla, 1959. 584 p. su il. ir žemėl.

Daug vietos skiriama geografijai apalai ir ypač augmenijos bei gyvūni-
jos geografijai:

Vadovas mokyklos geografinei aplinkai tirti. Sud. P. Šinkūnas. K., Valst. ped. lit. 1-kla, 1958. 668 p. su il., žemėl. ir bibliogr.; Беpr A. C. Географические зоны Советского Союза. М., Географизд, Т. 1. 1947. 397. Т. 2. 1952. 510 p. su žemėl. ir bibliogr.; Толмачев А. И. Введение в географию растений. Л., Изд. ЛГУ, 1974. 244 p. su il. ir žemėl. ir kt.

Palyginti daug vietos kolekijoje skiriama marksizmo-leninizmo klasi-
kų veikalam. Visų pirma čia minėtini: K. Markso „Kapitalas“, „Samdomasis darbas ir kapitalas“ ir kt., F. Engelso „Gamtos dialektika“, „Socializmo išsi-
vystymas iš utopijos į mokslą“ ir kai kurie kiti veikalai.

Kolekijoje esama V. Lenino veika-
lų valstybės teorijos, materialistinės fi-
losofijos, ekonomikos, kultūros, moks-
lo ir kitais klausimais.

Matyt, gilus ir visapusiškas marksis-
tinės-lenininės filosofijos, politinės
ekonomijos, socialistinės revoliucijos
teorijos bei praktikos klausimų studi-
javimas ir nulėmė šių veikalų vietą
kolekijoje, kurioje absoliučią daugu-
mą literatūros sudaro gamtos mokslai.

Kaip jau minėta, kolekijos sudary-
tojas uoliai mokėsi svetimų kalbų, to-
dėl apstu literatūros, o ypač vadovėlių
ir žodynų įvairiomis kalbomis: rusų,
lenkų, vokiečių, anglų, lotynų, latvių,
estų ir kitomis. Randame čia įvairių

Kiek mažiau randame literatūros,
skirtos meteorologijos ir klimato prob-
lemų nagrinėjimui. Tačiau ir šioje
mokslo srityje galima nurodyti vieną
kitą reikšmingesnį leidinį arba moky-
mo priemonę:

Grinevičius H. ir Šcemeliovos V. Žemės ūkio
meteorologija. V., 1966. 215 p. su il. ir žemėl.;
Kostinas S. I. Meteorologijos ir klimatologijos
pagrindai. Iš 2-jo leid. vertė H. Grinevičius.
V., Valst. polit. ir moksl. lit. 1-kla, 1953. 371 p.
su il., žemėl. ir bibliogr.; Pavlovas N. V. Kli-
matas ir gyvenimas. K., Valst. enciklopedijų,
žodynų ir mokslo lit. 1-kla, 1946. 89 p. su il.
(serija „Pažinkime visatą“ Nr. 10; įrišta su:
Dzerdzejevskis B. L. Oro okeanas. K., 1948).

C. Kita literatūra

mokslo sričių terminų žodynus: bota-
nikos, chemijos, teisinių terminų ir ki-
tokius. Jų tarpe yra ir tokie:

Matulionis P. Žolynas. D. 2. Lietuvos augalų
žodynas ir augalų taislas. 1906. 112 p.; Botani-
kos terminų žodynas. Sudarė botanikos žodyno
komisija. Red. prof. dr. J. Dagys ir kt. V.,
„Mintis“, 1965. 662 p. su bibliogr. (LTSR MA
Botanikos institutas ir LTSR botanikų d-ja);
Ceičys J. Melioracijos terminų žodynas. V.,
Valst. polit. ir moksl. lit. 1-kla, 1960. 283 p.
(Lietuvos Hidrotechnikos ir melioracijos moks-
linio tyrimo institutas) ir kiti.

Analogine tematika yra ne tik žo-
dynų, bet ir žinyų. J. Gelaževičius do-
misi ir lietuvių literatūros istorija, poe-
zija, proza. Bet ypatingai jį traukė ir
tebetraukia grožinė literatūra apie gam-
tą, miškus. J. Gelaževičius teisingai
mano, kad gamtos supratimą ir meilę
jai, gamtos apsaugos jausmą jaunimui
reikia skiepyti iš pat mažens¹⁹. Todėl
atskirą poskyrį jo kolekijoje sudaro
literatūra vaikams gamtos tematika.

¹⁹ VUB RS, f. 106, b. J. G. 18, l. 3.

Šioje vaikiškų knygų „lentynoje“ galima paminėti tokias:

Daukantas S. Lietuvos girios senovėje. V., „Vaga“, 1964. 29 p. su il.; Durovas V. Mano žvėrys. (Jaun. mokykl. amžiui). Vertė Pr. Mašiotas. V., „Vaga“, 1972. 136 p. su il.; Matutis A. Girios televizorius. Iliustr. R. Dočkutė. (Jaun. mokykl. amžiui). V., „Vaga“, 1973. 96 p. su il.; Marcinkevičius J. Grybų karas. Iliustr. T. Kulakauskas. (Ikimokykl. ir jaun. mokykl. amžiui), 2-asis leid. V., „Vaga“, 1970. 28 p. su il. ir daug kitų.

Šiek tiek literatūros yra iš tikslųjų mokslų srities — chemijos, fizikos, astronomijos. Tačiau tai pavieniai darbai, nesudarą bent kiek ryškesnio tų mokslų vaizdo.

Nedidelį skyrelį kolekciijoje sudaro leidiniai apie atskiras meno sritis — architektūrą, liaudies meną, vaizduojamąją ir taikomąją dailę, muziką, foto meną ir kt. Drauge reikia pastebėti, kad šis literatūros rinkinys nėra pilnas ir kompaktiškas. Jis neatspindi net mažumos svarbesnių šio pobūdžio leidinių.

Žymiai gausiau sukomplektuota turistinės literatūros: vadovų, prospektų ir bukletų, kurie pasakoja apie stambiausius respublikos pramonės ir kultūros centrus — Vilnių, Kauną, Šiaulius, Klaipėdą, Panevėžį, o taip pat ir apie žymiausius mūsų kurortus — Birštoną, Druskininkus, Neringą, Palangą ir kitas žymesnes lankytinas vietas — Anykščius, Kernavę, Pirčiupį, Platelius, Trakus, Zarasus ir kitas. Kaip matome, kolekciijoje esanti turistinė ir iš dalies kraštotyrinė literatūra supažindina mus beveik be išimties tik su Tarybų Lietuva²⁰.

Plačiau nesustodami prie pedagoginės literatūros, kurios dauguma yra

gamtos mokslų pobūdžio, norime nurodyti dvi knygas: Pirmoji — tai G. Čelpanovo „Psichologijos vadovėlis“. V., „Švyturys“, 1921. Ji yra su kolekcijos sudarytojo tėvo autografu. Tai bene vienintelė knyga, išlikusi iš tėvo palikimo. Ir antroji — Lietuvos gamtos mokslų propaguotojo, Lietuvos TSR nusipelnusio mokytojo, Lenino ordininko V. Ruzgo (1890—1972) „Gamtos metodikos pagrindai“. K., 1930. Kolekciijoje yra ir daugiau V. Ruzgo knygų. Kai kurios iš jų — su autografais. Apskritai autografuotų spaudinių (ypač autoriferatų) kolekciijoje yra kelios dešimtys²¹.

Reikia paminėti ir bibliotekinio profilio literatūrą, kuri, be abejojimo, padėjo sudaryti ir toliau padeda papildyti kolekciją. Šiame skyriuje, be kitų knygų, minėtinos: Kisinas I. Bibliotekinės technikos minimumas. (Instrukcija ir apskaitos formos). K., Valst. enciklopedijų, žodynų ir mokslo lit. 1-kl., 1948. 92 p.; Kisinas I. Lietuviškų knygų katalogas. Rinkoje esančios knygos. K., Spaudos fondas, 1938. 1159 p.; Kisinienė V. Autorinės lentelės Lietuvos TSR bibliotekoms. V., Valst. polit. ir moksl. lit. 1-kl., 1949. 150 p. (Lietuvos TSR Knygų rūmai); Tropovskis L. N. Dešimtainė klasifikacija. Lietuvos TSR bibliotekoms pritaikytos lentelės. K., Valst. enciklopedijų, žodynų ir mokslo lit. 1-kl., 1947. 280 p.

Be jau aptartų skyrių, kolekciijoje yra literatūros bitininkystės, medžioklės, žūklės ir kitais klausimais. J. Gelaževičius dovanavo bibliotekai, be kitų retų spaudinių, ir tokį:

Псалтырь. Москва, Московский печатный двор. 1646, 75, 37 с. Кnyga saugoma Senų ir retų spaudinių skyriuje²². Visa tai rodo, su koku

²⁰ VUB RS, f. 106, b. J. G. 18, l. 2 a.

²¹ VUB RS, f. 106, b. J. G. 18, l. 4.

²² Ten pat.

interesų platumu ir atsidėjimu ir net, sakyčiau, pasišventimu, iš pat jaunų dienų mėgstant knyga — žinių šalti-

nį — ir atsisakant daugelio žmogiškų reikmių²³, buvo ir tebėra komplektuojama ši kolekcija.

Kolekcijos tvarkymas ir naudojimas ja

Kol minima kolekcija dar buvo J. Gelaževičiaus namuose, jau tada ja naudojosi ne tik pats bibliotekos šeimininkas, bet ir jo mokslo kolegos, aspirantai, miškininkai ir kiti. Perdavus šį stambų rinkinį universiteto bibliotekai, jis tvarkomas ir laikomas kaip atskira kolekcija. Jau sudaryta alfabitinė autorių kartoteka ir numatoma sudaryti atskirą sisteminę kartoteką.

Universiteto bibliotekos rūpesčiu 1973 m. žinomas ekslibrisų kūrėjas V. Jakštas sukūrė specialų kolekcijos ekslibrisą.

J. Gelaževičiaus kolekcija dabar naudojasi universiteto dėstytojai, studentai ir aspirantai. Manome, kad šios kolekcijos populiarumas kasmet didės,

ir ja galės pasinaudoti ne vien mokslus einantis jaunimas, profesūra, bet ir plačioji visuomenė, ypač besidominti gamtos mokslais, Lietuvos TSR gamta ir jos apsauga; sodininkystės, daržininkystės, bitininkystės ir gėlininkystės mėgėjai; medžiotojai, žvejai, turistai ir kraštotyrininkai.

Baigiant galima padaryti vieną išvadą: J. Gelaževičius, pratęsdamas šimtmečiais susiklosčiusią tradiciją, praturtino universiteto biblioteką didele, per daugelį metų kruopščiai sukaupta ir toliau papildoma, labai vertinga knygų bei kitų spaudinių kolekcija. Linkėtina, kad ir kiti universitetai auklėtiniai pasektų jo pavyzdžiu.

КОЛЛЕКЦИЯ КНИГ И. ГЕЛАЖЯВИЧЮСА В НАУЧНОЙ БИБЛИОТЕКЕ ВИЛЬНЮССКОГО УНИВЕРСИТЕТА

А. СТРАВИНСКАС

Резюме

В статье говорится о подаренной коллекции книг и других изданий библиотеке университета в связи с ее 400-летним юбилеем (1970) воспитаником университета (1945—1950), инженером лесхоза, преподавателем ботаники Каунасского лесхозного техникума А. Кведараса, заслуженным учителем Лит. ССР (1960) И. Гелажявичюсом.

В коллекции 24.IX.1974 были 4784 хранимые единицы: 3533 книги, 1194 периодические и продолжающиеся издания, 14 рукописей, 4 карты и 39 плакатов.

Коллекция состоит из трех разделов: А. Ос-

новная литература (в большинстве литературы по вопросам ботаники, биохимии, зоологии и лесного хозяйства); В. Вспомогательная литература (геология, минерология, почвоведение и география) и С. Другая литература (издания классиков марксизма, языкознание и литература, педагогическая и другая литература).

Коллекция состоит из изданий, написанных на литовском, русском, польском, немецком, английском, чешском и других языках.

Коллекция и в дальнейшем пополняется ценными (как старыми, так и новейшими) из-

²³ Žr. kolekcijos dovanojimo aktą; VUB RS, f. 106, b. J. G. 18, l. 5.

даниями естествознания, охраны природы, лесного хозяйства и по другим аналогичным вопросам.

Подарок И. Гелажевичюса — одна из наибольших и ценнейших коллекций в фондах библиотеки Вильнюсского университета.

J. GELAŽEVIČIUS' COLLECTION OF BOOKS AT THE SCIENTIFIC LIBRARY OF THE VILNIUS STATE UNIVERSITY

A. STRAVINSKAS

Summary

The present article deals with the collection of books and other publications given over to the Vilnius University Library by J. Gelaževičius, a student of the university in 1945—1950, an engineer of forestry, a teacher of botany at the Kaunas A. Kvedaras technical school of forestry, an Honoured Teacher of the Lithuanian S. S. R., on its 400th anniversary.

The collection had 4784 items by September 24th 1974: 3533 books, 1194 periodicals, 14 manuscripts, 4 maps and 39 placards.

The collection falls into three parts: A. Main literature (literature on botany, biology, zoology and forestry); B. Secondary literature (litera-

ture on geology, mineralogy, soil science and geography) and C. Other literature (books by the authors of marxism, linguistics and literature, pedagogics, etc.).

The collection comprises books in Lithuanian, Russian, Polish, German, English, Czech and other languages.

The collection is being enriched by older and latest publications on the natural sciences, forestry and some other branches of science.

J. Gelaževičius' gift is one of the largest and most valuable collections in possession of the Scientific Library of the Vilnius State University.